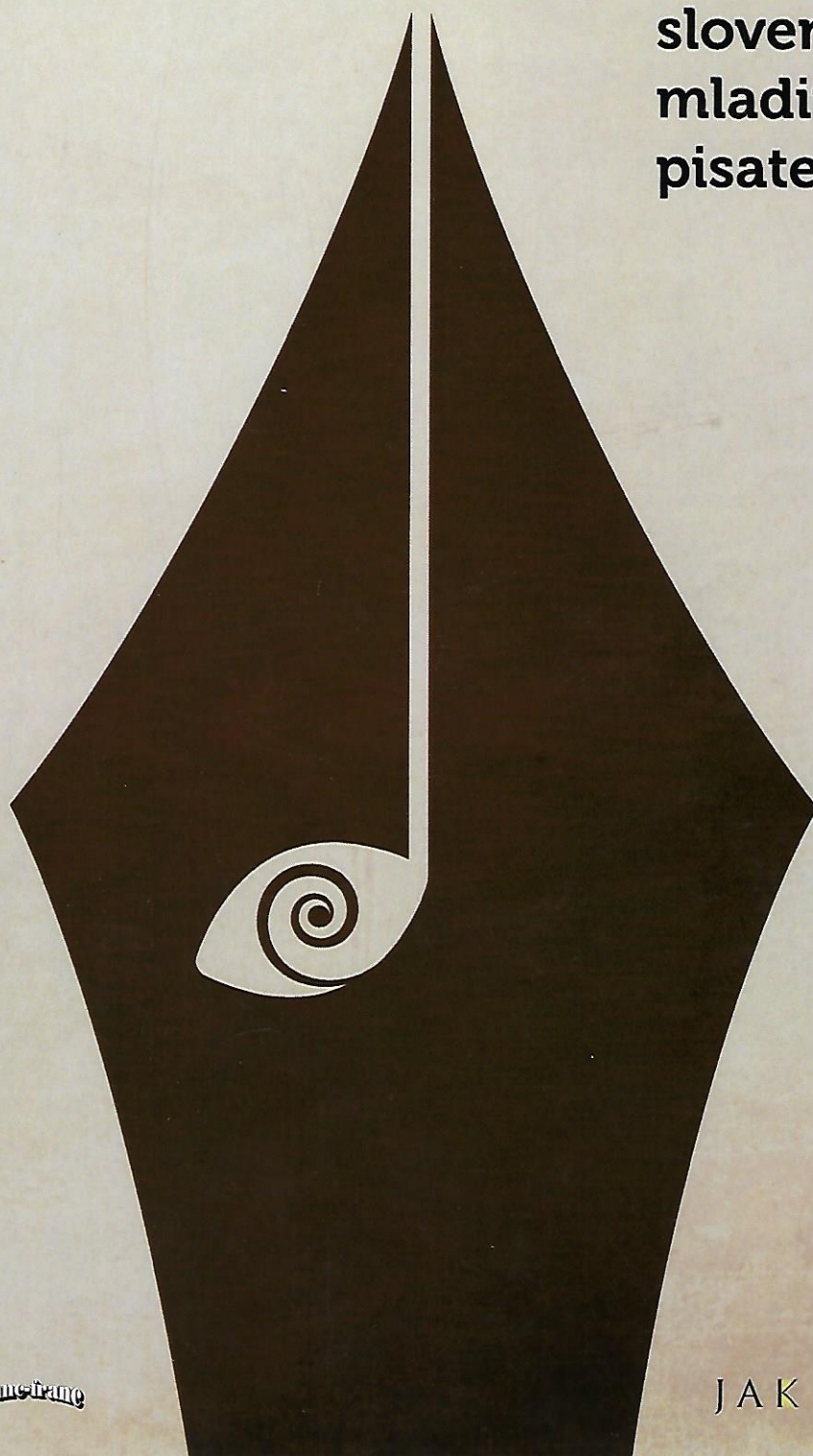

Oko besede

Murska Sobota,
23., 24. in 25. september

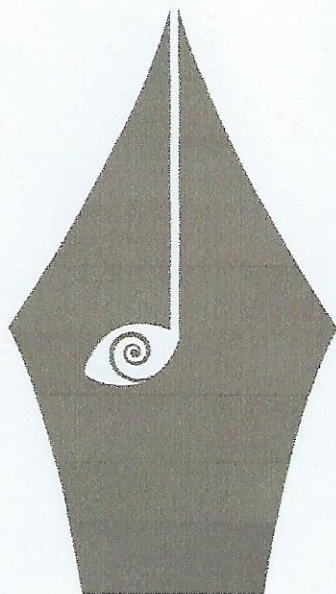
2010

15. srečanje
slovenskih
mladinskih
pisateljev

XV. Srečanje slovenskih mladinskih pisateljev

OKO BESEDE 2010

Murska Sobota,
23., 24., 25. september

Mestna občina
MURSKA SOBOTA

J A K

trans-trans

VEČER

Oko besede 2010

ČETRTEK, 23. 09. 2010

- 9⁰⁰ - 10⁰⁰ – SPREJEM UDELEŽENCEV V HOTELU ZVEZDA
- 10⁰⁰ – 11⁰⁰ – OTVORITEV FESTIVALA (SALON MURSKA REPUBLIKA V HOTELU ZVEZDA)
- 12⁰⁰ – 13⁰⁰ – PODELITEV VEČERNICE (GLEDALIŠKA DVORANA V SOBOŠKEM GRADU)
- 13³⁰ – 15⁰⁰ – KOSILO (RESTAVRACIJA HOTELA ZVEZDA)
- 16⁰⁰ – 18⁰⁰ – POSVET »MED PÉTO IN GOVORJENO BESEDO« (KONFERENČNA DVORANA V ZVEZDI)
- 18⁰⁰ – 18³⁰ – RAZSTAVA »VEČERNIČINA LITERARNA BERA 2009« (SALON MURSKA REPUBLIKA)
- 19⁰⁰ – VEČERJA IN KULTURNI PROGRAM (RESTAVRACIJA HOTELA ZVEZDA)

PETEK, 24. 09. 2010

- 9⁰⁰ – 11⁰⁰ – OBISKI PISATELJEV NA ŠOLAH
- 12⁰⁰ – 13³⁰ – KOSILO (RESTAVRACIJA HOTELA ZVEZDA)
- 14⁰⁰ – 17⁰⁰ – SIMPOZIJ »SLOVENSKA MLADINSKA KNJIŽEVNOST IN NJENO UGLASBLJANJE«
(RESTAVRACIJA HOTELA ZVEZDA)
- 18⁰⁰ – 20⁰⁰ – PREDSTAVITVE KNJIŽNIH NOVITET (SALON MURSKA REPUBLIKA V HOTELU ZVEZDA)
- 20⁰⁰ – DRUŽABNI VEČER (RESTAVRACIJA HOTELA ZVEZDA)

SOBOTA, 25. 09. 2010

- 9⁰⁰ – 18⁰⁰ – POPOTOVANJE H KORENINAM (ZALAVAR /BLATOGRAD-KESZTHELY-MONOŠTER)

Oko besede 2010

POSVET MED PÉTO IN GOVORJENO BESEDO

Rdeča nit strokovnega dela Očesa besede 2010 je uglasbljanje mladinske literature. O praktičnih vidikih le-te bodo na podlagi lastnih izkušenj razmišljali avtorji besedil in glasbe, **Brina Vogel**nik pa bo v literarno-glasbeni »delavnici« spregovorila o razvoju petja skozi čas in o mejah med péto in govorjeno besedo ter njunem odnosu v interpretaciji.

Brina Vogelnik je študirala na grafično oblikovanje na ALU v Ljubljani in se eno leto še dodatno izpopolnjevala iz računalniške grafične animacije na Univerzi Gesamthochschule Essen v Nemčiji. Leta 2002 je pridobila naziv diplomirane oblikovalke vizualnih komunikacij. Diplomirala je iz plastelinske animacije, iz katere zdaj zaključuje magistrski študij. Že od otroških let se udeležuje tudi na odru. Začela je s plesnimi predstavami z maskami in lutkami ter nato sodelovala v različnih gibalno-plesnih in lutkovnih predstavah društva Kinetikon, v otroških TV-serijah na TV Slovenija. Ustvarja kratke animirane filme in videospote v stop-motion tehniki z različnimi materiali (kolaž, plastelin ...).

Oko besede 2010

SIMPOZIJ

SLOVENSKA MLADINSKA KNJIŽEVNOST IN NJENO UGLASBLJANJE

»Glasba in literatura sta si v fenomenološkem smislu podobni kot umetnosti, in zdi se, da uporabljata podoben material: **zvočnost**. Toda izkaže se, da vendarle obstaja pomembna razlika: literatura temelji predvsem na semantični plati jezika, zvočno-fonemski in ritmični del je večkrat 'okras' in redkeje 'esenca', medtem ko je pri glasbi prav nasprotno – v ospredju so formalni, imanentno zvočnoglasbeni postopki, iz katerih se le redko izvije označevalna moč jezikovne semantike.«

Gregor Pompe

Kljub evidentnim razlikam med literaturo in glasbo, ki jih razkriva tudi zgoraj citirana misel, pa tako literatura kot glasba zmeraj znova in znova iščeta poti druga k drugi ter se spletata in prepletata. Njuno približevanje in zbliževanje je kompleksen proces. Nekatero njegovo značilnosti in zakonitosti bo osvetlil simpozij, ki ga je pripravila revija **Otrok in knjiga** in ga bo vodila **prof. Darka Tancer Kajnih**.

Referenti in razpravjalci bodo iskali odgovore na naslednja vprašanja:

Katera sila žene literate h glasbi in kaj skladatelje k literaturi?

Kdaj se literatura in glasba zares oplajata in spodbujata na izjemen način?

Kateri dejavniki vplivajo na izbiro teksta oziroma na izbiro glasbe?

Ali imajo avtorski projekti (isti avtor besedila in glasbe) večje možnosti za ustvarjanje umetniško prepričljivih literarno-glasbenih monolitov?

Ali je tekst le zunanja spodbuda za skladateljevo glasbeno domišljijo ali želi skladatelj z uglasbitvijo poudariti sporočilo besedila?

Ali je pri izbiri besedila za uglasbitev zelo pomemben dejavnik tudi namembnost?

Za doslejšnjo prakso je veljalo, da so se skladatelji izrazito ali vsaj enakovredno posvečali tako instrumentu kot vokalu, pri čemer so zelo pogosto ustvarjali glasbo na besedila priznanih slovenskih literatov. Kako pa je danes?

Ali je v sodobni glasbi povezava z literaturo v primerjavi s tradicionalnimi glasbenimi zvrstmi bolj raznolika?.

Ali literatura in glasba samo »ilustrirata« ena drugo ali gre veliko bolj za medsebojno refleksijo (ki ni nujno recipročna)?

Ali lahko tekst v uglasbitvi postane samo zvočni-gradbeni material?

Poznavalce literature v literarno-glasbenih projektih najbolj skrbi kvaliteta besedila.

Kaj pa kvaliteta glasbe? Ali je vrhunska literatura »lahko potisnjena v koš z uporabno glasbo, ki ne vzpostavlja širših eksistencialističnih vprašanj in si ne zastavlja estetskih problemov?« Ali je res ne moti, »če je glasba v takšnem spoju drugorazredna, nestrukturirana, nizko estetska, kratka nepomembna?« (Pompe)

Ali je naš občutek za umetniškost glasbe zaradi šibke glasbene vzgoje v splošnem šolstvu res veliko pomanjkljivejši od občutka za umetniškost literature?

Ali so zahtevnejše, sporočilno kompleksnejše literarne vsebine manj primerne za uglasbitev?

(Tudi) glasba za otroke je po oceni poznavalcev v zadnjih letih postala precej skomercializirana in nekvalitetna. Ali skladatelji v kompozicijah za otroke ne vidijo več dovolj velikega izziva?

Na simpoziju sodelujejo:

dr. Milena Mileva Blažič,

izr. prof. za didaktiko književnosti na Pedagoški fakulteti v Ljubljani

Tomaž Habe,

skladatelj, pedagog in dirigent

Matej Jevnišek,

urednik za otroško glasbo ter avtor oddaje Violinček na 1. programu Radia Slovenija

Klarisa Jovanovič, pevka,

pesnica in glasbena poustvarjalka

Matjaž Pikalo,

pisatelj, pesnik, pevec in glasbenik

Metka Pušenjak,

urednica literarno-glasbenih projektov na Mladinski knjigi

Anja Štefan,

pisateljica, pesnica in pravljíčarka

Vilma Štritof,

dramaturginja v Uredništvu igranega programa Radia ARS na RTV Slovenija

Mira Voglar,

avtorica glasbenih pravljíc idr. del za otroke

Oko besede 2010

VEČERNICA

**nagrada za najboljše mladinsko literarno
delo v minulem letu**

VEČERNICO, nacionalno nagrado za najboljše slovensko mladinsko literarno delo, izšlo v minulem letu, sta leta 1996 ustanovila Podjetja za promocijo kulture FRANC-FRANC d.o.o. ter revija Otrok in knjiga. Pokroviteljstvo nad nagrado je prevzelo Časopisno-založniško podjetje VEČER. O nagradi in njenem dobitniku vsako leto odloča petčlanska žirija, ki jo sestavljajo po en predstavnik obeh ustanoviteljev, predstavnik pokrovitelja, predstavnik Društva slovenskih pisateljev in predstavnik Zveze bibliotekarskih društev Slovenije - Slovenske sekcije IBBY. Žirija izmed obravnavanih del najprej izbere pet finalistov, nato pa med njimi odloči o vsakoletnem dobitniku. Nagrada se tradicionalno podeljuje na Srečanju slovenskih mladinskih pisateljev v Murski Soboti.

Doslejšnji finalisti in dobitniki večernice

Večernica za leto 1996

Tone Pavček: *Majnice*

Bina Štampe Žmavc: *Ure kralja Mina*

Dim Zupan: *Leteči mački*

Desa Muck: *Kremplin*

Lela B. Njatin: *Velikanovo srce*

VEČERNICO JE PREJEL TONE PAVČEK.

Večernica za leto 1997

Desa Muck: *Lažniva Suzi.*

Milan Dekleva: *A so kremšnite nevarne?*

Milan Jesih: *Štiri igre za otroke*

Andrej Rozman Roza: *Skrivnost špurkov*

Janja Vidmar: *Moj prijatelj Arnold*

VEČERNICO JE PREJELA DESA MUCK.

Večernica za leto 1998

Janja Vidmar: *Princeska z napako.*

Janja Vidmar: *Aknožer*

Vitan Mal: *Ta grajski*

Bina Štampe Žmavc: *Muc Mehkošapek*

Maja Novak: *Vile za vsakdanjo rabo*

VEČERNICO JE PREJELA JANJA VIDMAR ZA DELO PRINCESKA Z NAPAKO.

Večernica za leto 1999

Polonca Kovač: *Kaja in njena družina*

Kajetan Kovič: *Mačji sejem*

Lilijana Praprotnik Zupančič: *Resnične pravljice in pripovedke*

Feri Lainšček: *Žlopi*

Maja Novak: *Male živali iz velikih mest*

VEČERNICO JE PREJELA POLONCA KOVAČ.

Večernica za leto 2000

Feri Lainšček: *Mislíce*

Marjan Tomšič: *Katka in Bunkec*

Milan Dekleva: *Alica v računalniku*

Danila Žorž: *Poskus*

Matea Reba: *Zmajček Bim in Bimbi*

VEČERNICO JE PREJEL FERİ LAINŠČEK.

Večernica za leto 2001

Matjaž Pikalo: *Luža*
Desa Muck: *Anica in zajček*
Andrej Makuc: *Oči*
Bina Štampe-Žmavc: *Ukradene sanje*
Marjan Tomšič: *Martova velika junaštva*

VEČERNICO JE PREJEL MATJAŽ PIKALO.

Večernica za leto 2002

Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*
Dim Zupan: *Trnovska mafija*
Miroslav Košuta: *Njune zgodbe*
Vinko Moderndorfer: *Muc Langus in čarovnička Gajka*
Jana Bauer: *Izginjevalec čarovnic*

VEČERNICO JE PREJELA MARIANA MOŠKRIČ.

Večernica za leto 2003

Slavko Pregl: *Srebro iz modre špilje*
Desa Muck: *Anica in velike skrbi*
Peter Svetina: *Mroček dobi očala*
Janja Vidmar: *Prijatelj*
Bina Štampe-Žmavc: *Pogašeni zmaj*

VEČERNICO JE PREJEL SLAVKO PREGL.

Večernica za leto 2004

Igor Karlovšek: *Gimnazijec*
Neli Kodrič: *Na drugi strani*
Desa Muck: *Anica in velika skrivnost*
Franjo Frančič: *Dražen in jaz*
Borut Gombač: *Velike oči male budilke*

VEČERNICO JE PREJEL IGOR KARLOVŠEK.

Večernica za leto 2005

Dušan Dim: *Distorzija*
Slavko Pregl: *Spričevalo*
Janja Vidmar: *Fantje iz gline*
Danila Žorž: *Izkop*
Barbara Gregorič Gorenc: *Tri pike ...*

VEČERNICO JE PREJEL DUŠAN DIM.

Večernica za leto 2006

Miklavž Komelj: *Zverinice*

Majda Koren: *Eva in kozel*

Marko Kravos: *Trst v žepu*

Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici*

Janja Vidmar: *Uspavanka za mladega očka*

VEČERNICO STA PREJELI MAJDA KOREN IN IRENA VELIKONJA.

Večernica za leto 2007

Ervin Fritz: *Vrane*

Andrej Predin: *Na zeleno vejo*

Andrej Rozman Roza: *Kako je Oskar postal detektiv*

Anja Štefan: *Štiri črne mravljice*

Dim Zupan: *Hektor in mala šola*

VEČERNICO JE PREJEL ERVIN FRITZ.

Večernica za leto 2008

Mate Dolenc: *Polnočna kukavica in druge zgodbe*

Evald Flisar: *Alica v nori deželi*

Bina Štampe Žmavc: *Vprašanja srca*

Irena Velikonja: *Leto v znamenju polža*

Janja Vidmar: *Pink*

VEČERNICO JE PREJELA JANJA VIDMAR.

Oko besede 2010

VEČERNICA ZA LETO 2009

Žirija v sestavi **Vlado Žabot** (predstavnik Društva slovenskih pisateljev in predsednik žirije), **Ida Mlakar** (predstavnica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in Slovenske sekcije IBBY), **dr. Dragica Haramija** (predstavnica Podjetja za promocijo kulture Franc-Franc), **Melita Forstnerič** (predstavnica ČZP Večer) in **Manca Perko** (predstavnica revije Otrok in knjiga) je obravnavala slovenska mladinska literarna dela, ki so izšla v letu 2008. Izmed pregledanih del je izbrala pet finalistov:

Mate Dolenc

Kraljičin lipicanec in druge zgodbe

Grega Hribar

Hotel sem samo ...

Svetlana Makarovič

Mi, kosovirji

Bina Štampe Žmavc

Cesar in roža

Dim Zupan

Hektor in male ljubezni

Na svoji zadnji letošnji seji je žirija večernico za leto 2009 prisodila **Bini Štampe Žmavc**.

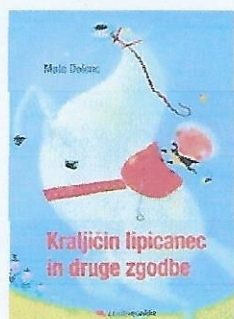

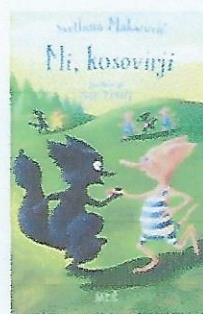
Oko besede 2010

VEČERNIČINA LITERARNA BERA 2009

Višja knjižničarka **Vesna Radovanovič** iz Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti je pripravila razstavo, v kateri je predstavljen izbor slovenskih mladinskih literarnih del, ki so izšla v letu 2009 in so kandidirala za večernico.

Nominiranci
za
večernico
2009

Oko besede 2010

BRANJA

Literarni večer in predstavitev knjižnih novitet

Branja je poimenovanje za novo programsko vsebino Očesa besede, ki avtorjem leposlovnih in strokovnih novitet s področja mladinske književnosti (izšlih v tekočem letu) ponuja možnost, da jih predstavijo publiki. Na prireditvi, ki jo bo povezoval prof. Franci Just, bodo svoje knjige, izšle v letu 2010, predstavili:

Tone Dodlek

Ivo Frbežar

Staša Tajana Grgovič

Dragica Haramija

Jana Kolarič

Karolina Kolmanič

Ivanka Mestnik

Okno besede 2010

POPOTOVANJE H KORENINAM ZALAVAR/BLATOGRAD–KESZTHELY–MONOŠTER

Vodi umetnostni zgodovinar dr. Janez Balažič.

Spominski park v Blatogradu: obeležje v spomin Pribini in Koclju
ter ostanki nekdanjega naselja

Prežitki panonskega slovenstva

Na ozemlje Spodnje Panonije, torej tudi na območje med Rabo in Muro, so slovenski predniki prišli v 2. polovici 6. stol. skupaj z Obri. S postopnim sprejemanjem krščanstva so rodovno-plemensko kulturo in organizacijo življenja zamenjali s fevdalno-krščansko. Proti koncu 8. stol. je območje prešlo pod franskovsko nadoblast in v tem času so se na mesto pregnanih Obrov naseljevali tudi karantanski Slovenci. Ko je prebeglemu nitrejskemu knezu Pribini kralj Ludvik dal v fevd del Spodnje Panonije ob Blatnem jezeru, je ta v močvirnem predelu ob reki Zali postavil prestolnico Blatenski kostel/Blatograd (današnji Zalavár). Pribina je podpiral širjenje krščanstva med panonskimi Slovenci, koloniziral opus-tošeno pokrajino in krepil njeno gospodarsko moč, za kar je dobil fevd v trajno last in postal mejni grof Spodnje Panonije. Potem ko je Pribina padel v boju, ga je nasledil sin Kocelj. Nanj sta odločilno vplivala brata Konstantin (Ciril) in Metod, ki sta se med povratkom s pastoralne misije na Velikomoravskem leta 867 ustavila pri njem. Prevzelo ga je njuno bogato slovansko pismenstvo v kultiviranem jeziku in njegove načrte usmerilo v širjenje staroslovenskega (starocerkvenoslovenskega) slovstva. Ko je po uspešnem protifrankovskem upor (skupaj z Rastislavovimi Velikomoravani) postal knez novo nastale slovenske države Spodnje Panonije, je začel delovati za cerkveno-politično samostojnost. Skupaj z Rastislavom je pri papežu dosegel, da se je Metod vrnil in da je njegova država postala sedež obnovljene sirmijske nadškofije, katere upravni okoliš je obsegal Velikomoravsko in Spodnjo Panonijo. Škof Metod je uvajal slovensko bogoslužje, z njegovo dejavnostjo in delom njegovih učencev pa je povezan tudi vznik bogatega starocerkvenoslovenskega slovstva. S tem je močno omejil vpliv salzburske nadškofije in dreznil v zemljiške interese frankovskih fevdalcev. Ti so z zgodovinskega prizorišča najprej odstranili Rastislava in po osvojitvi Spodnje Panonije (873) še Koclja (876). Konec 9. stol. so preko Donave začela vpadati v Panonsko nižino madžarska plemena, ki so dodobra zamajala nemško cerkveno in posvetno oblast v Spodnji Panoniji. Le-to so dokončno osvojila leta 900, ko so se vračala z osvajalnih pohodov v Lombardiji. V 10. stoletju je bilo območje današnjega Porabja in Prekmurja obrambni pas brez posebnega lastniškega statusa, v 11. stoletju pa je bilo vključeno v madžarsko civilno in cerkveno upravo ter v njej ostalo do konca prve svetovne vojne.

Starožitnosti Porabja

Porabje je pokrajina na zahodu Madžarske ob slovenski in avstrijski meji. Območje, ki meri 94 km², na severu zamejuje reka Raba, na vzhodu vasi Mariaufalu, Farkasfa (Farkašovci) in Szalafo (Sola), na jugu se dotika slovenskega Goričkega in na zahodu avstrijske južne Gradišćanske. Na jugu in zahodu je ozemlje izrazito gričevnato, na severu pa postopoma prehaja v ravnino, kjer se v reko Rabo izlivajo porabski vodotoki Seniški potok, Sakalovski potok ter potoke Grajka, Žida, Haršaš in Husas.

Usodo zamejske slovenske skupnosti so porabski Slovenci začeli živeti po koncu prve svetovne vojne. Takrat je bila namreč »Slovenska krajina« - območje med Rabo in Muro, kjer so živeli »ogrski Slovenci«, razdeljena: današnje Prekmurje je bilo pridruženo novo nastali Kraljevini SHS oz. slovenskemu jezikovno-kulturnemu prostoru, porabske vasi pa so ostale na Madžarskem.

V Porabju živi kot strnjena avtohtona narodna skupnost večina Slovencev na Madžarskem. Prebivajo v vaseh • Andovci/Orfalu, • Dolnji Senik/Alsószölnök, • Gornji Senik/Felsőszölnök, • Sakalovci/Szakonyfalu, • Slovenska ves/Rábatótfalu (od leta 1983 pridružena Monoštru), • Števanovci/Apátistvánfalva (od leta 1937 združeni s sosednjimi Otkovci), • Verica-Ritkarovci/Kétyölgy.

Preko 700 Slovencev živi tudi v Monoštru/Szentgotthárdu, ki je gospodarsko, upravno, izobraževalno in kulturno središče Porabja. Poleg Porabja, kjer jih je približno 5.000, so Slovenci na Madžarskem narodnostno organizirani še v Sombotelu, Mosonmagyaróvaru in Budimpešti.

Politična in narodnostna organiziranost

Nosilna upravno-politična organizacija porabskih Slovencev je **Državna slovenska samouprava** s sedežem na Gornjem Seniku in predstavništvom v Budimpešti. Ta ureja vsa področja manjšinskega življenja, od političnega nastopanja do gospodarstva, kulture, izobraževanja itn. Poleg tega v vseh sedmih porabskih vaseh in v Sombotelu, Budimpešti ter Mosonmagyaróvaru delujejo še **lokalne manjšinske samouprave**.

Ključno narodnostno-kulturno vlogo ima **Zveza Slovencev na Madžarskem** kot krovna organizacija, v katero so se leta 1990 združile dotlejšnje porabske kulturne skupine in društva. Zveza spodbuja rabo materinščine na vseh področjih javnega življenja, s podporo porabskim kulturnim skupinam pomaga razvijati slovensko kulturo v Porabju, načrtno skrbi za ohranjanje porabskega ljudskega izročila, z medijsko in založniško dejavnostjo širi duhovna obzorja porabskih Slovencev in razvija stike z matično domovino ter drugimi slovenskimi zamejskimi organizacijami. Poleg Zveze narodnostno-kulturno delujeta še Slovensko kulturno društvo Avgust Pavel Sombotel in Slovensko društvo v Budimpešti.

Od leta 1998 je v Monoštru tudi **Generalni konzulat Republike Slovenije**. Poleg siceršnjih konzularnih opravil spodbuja sodelovanje med matico in manjšino ter slednji pomaga iskati nove razvojne priložnosti.

Središčna točka narodnostnega življenja porabskih Slovencev je **Slovenski kulturno-informacijski center** v Monoštru, ki je bil s sredstvi Republike Slovenije dokončan leta 1998. Zgradba je postala stičišče narodnostnega, kulturnega in informativnega življenja v Porabju, zato jo krajše in pomenljivo imenujejo tudi Slovenski dom. V njej je sedež narodnostnih organizacij, uredništva časopisa Porabje in Radia Monošter ter kongresna dvorana in razstavni prostor. V sklopu Slovenskega doma je tudi hotel Lipa z restavracijo.

Porabski mediji

Zveza Slovencev na Madžarskem je v zadnjem poldrugem desetletju razvila založniški program, v okviru katerega je izšlo več knjig in nosilcev zvoka, ki prezentirajo kulturno ustvarjalnost porabskih Slovencev. Med njenimi stalnimi izdajami sta časopis Porabje in koledar Slovenski koledar.

Časopis Porabje je začel izhajati 14. februarja 1991, najprej na šestih straneh, nato se je njegov obseg postopoma povečeval do 12 strani. Julija 2005 je s štirinajstdnevnega prešel na tedensko izhajanje. Z dovolj široko vsebinsko zasnovo, z razvejano mrežo sodelavcev in dopisnikov ter s kombiniranjem porabskega narečja ter knjižne slovenščine je urednici Marijani Sukič uspelo, da časopis uresničuje informativno, narodnostno in kulturno poslanstvo.

Slovenski koledar – letopis Slovencev na Madžarskem je prvič izšel leta 1986, ko se je v okviru Demokratične zveze južnih Slovanov na Madžarskem izoblikoval slovenski uredniški odbor, ki je koledar pripravljal do leta 1990. Odtlej koledar pripravlja in izdaja Zveza Slovencev na Madžarskem. Koledar je zasnovan tako, da začetnemu pregledu političnih dogodkov in nagovorom narodnostnih ali političnih funkcionarjev sledi skupina strokovnih, poljudnih in reportažnih člankov, tej pa literarni 'blok', v katerem se predstavljajo leposlovni ustvarjalci iz Porabja in Slovenije, najpogosteje iz bližnjega Prekmurja. Koledar se zaključí s humoristično rubriko in kronikalnim pregledom dogodkov v minulem letu. Koledar je pisan v knjižni slovenščini in porabščini, besedila spremlja bogato fotografsko gradivo.

Porabski medijski prostor dopolnjuje **Radio Monošter**, ki je po dolgotrajnih meddržavnih dogovorjanjih začel delovati junija 2000. Oddaja na lokalni frekvenci 106,6 MHz in ima na voljo osem ur tedenskega programa (ob delavnikih med 16. in 17. uro, ob nedeljah med 12. in 14. uro). Z izborom petelina za zaščitni znak je radijska ekipa simbolno napovedala, da želi radio narodnostno prebujati porabske Slovence. Veliko oddaj pripravijo na terenu, v pogovoru s porabskimi Slovenci. Zato se arhiv glasovnih zapisov teh oddaj oblikuje v zanimivo kulturno dediščino in gradivo za etnološko, folklorno in dialektološko raziskovanje.

Porabsko šolstvo

Za narodnostno-kulturni obstoj in razvoj slovenske manjšine v Porabju je velikega pomena porabsko šolstvo. V nasprotju z modelom dvojezičnega šolstva, po katerem se izobražujejo npr. pripadniki madžarske manjšine v Republiki Sloveniji in sta v njem manjšinski ter večinski jezik učna jezika, v Porabju prevladuje model narodnostnih šol. To pomeni, da je manjšinski slovenski jezik v glavnem le učni predmet za pripadnike manjšine, večinski madžarski jezik pa

učni jezik. Za narodnostni razvoj manjšine in tudi za sodobno interkulturno komunikacijo model seveda ni zadovoljiv, dodatna težava pa je ta, da zanimanje za pouk materinščine med porabskimi Slovenci upada. Zaradi globalizacijskih družbenih trendov in zaradi specifičnosti lokalnega gospodarstva, v katerem prevladujejo tuji lastniki, se namreč starši in otroci raje kot za izbirni pouk slovenščine odločajo za konkurenčnejši nemščino in angleščino. Tisti, ki se za slovenščino odločijo, se jo lahko učijo v narodnostnih vrtcih (Števanovci, Gornji Senik, Sakalovci, Slovenska ves) in šolah (DOŠ Jožefa Košiča Gornji Senik, DOŠ Števanovci, OŠ Istvana Szechenyija v Monoštru, Gimnazija Mihalya Vörösmartija in Srednja strokovna šola Bele III. v Monoštru), poglobljeno pa jo lahko spoznava v okviru diplomskega študija na Univerzi Lórándá Eötvösa v Budimpešti in v okviru diplomskega ter pedagoškega študija na Visoki pedagoški šoli Daniela Berzsényija v Sombotelu. Tako učenci kot učitelji lahko svoje znanje slovenščine izpopolnjujejo tudi v okviru spremljevalnih programov v matični domovini (poletne šole, jezikovni tabori ipd.).

Porabsko gospodarstvo

Tako kot je bilo v preteklosti je tudi danes Porabje izrazito agrarna pokrajina, v kateri – razen Monoštra – ni industrije, ki bi lahko ponudila dovolj delovnih mest in zagotovila gospodarski razvoj ter socialno gotovost. Toda če so se v preteklosti Porabci še lahko preživljali s poljedelstvom ter živinorejo in gozdarjenjem kot dopolnilnima dejavnostma, danes stoletna tradicija samopreskrbe tega ne zagotavlja več. Število zasebnih kmetovalcev iz leta v leto upada, vse več je tudi neobdelanih površin. Tisti, ki vztrajajo na zemlji, za to v glavnem nimajo ekonomskih argumentov, ampak druge: nekateri ne želijo postati industrijski migranti, nekateri so dovolj večji kmetovanja in se čutijo vraščene v svoje okolje, nekateri so na zemljo in porabski socialno-duhovni prostor navezani čustveno in identitetno. Drugi, predvsem mlajši, iščejo priložnosti za družbeno uveljavitev, osebni razvoj in pridobivanje materialnih dobrin v oddaljenih gospodarsko razvitejših okoljih. V delovno intenzivne gospodarske panoge, ki bi jih zadržale doma, se namreč v Porabju ne vloga. Tradicionalnim razlogom za to (odročnost in zaprtost območja, slaba prometna infrastruktura, kadrovska podhranjenost) se je v novejšem času pridružil še eden: Porabje je bilo razglašeno za nacionalni park in je del Naravovarstvenega območja Órség–Raab–Goričko. Zaradi tega lahko Porabci daljnoročno računajo le na delovno manj intenzivne gospodarske panoge, na mala podjetja, obrtno-storitvene dejavnosti, turizem.

Da bi zmanjšali boleč razkorak med vrednotami narodnostnega kolektiva (materni jezik, skupno duhovno-kulturno izročilo, občutek pripadnosti homogeni skupnosti, vzajemnost in solidarnost, skupni doživljajski svet), ki jih zadržujejo doma, in željo po individualni družbeno-socialni uveljavitvi, ki jih »žene v svet«, porabski Slovenci poskušajo preoblikovati svoje precej enosmerno gospodarstvo. V ta namen so leta 2006 na pobudo Vlade RS ustanovili *Razvojno agencijo Slovenska krajina*. Njena glavna naloga je pridobivanje finančnih sredstev za razvoj gospodarstva in infrastrukture v Porabju, ključna usmeritev pa sprememba doslej zaviralnih dejavnikov v prednosti. Spričo geografske odročnosti, družbene zaprtosti in gospodarske nerazvitosti je namreč Porabje ostalo ekološko neobremenjeno območje, kar mu ponuja nove razvojne priložnosti zlasti v turizmu in ekološkem kmetovanju. Sredstva za uresničitev svojih novih gospodarskih ciljev iščejo tudi v okviru razvojnih spodbud Evropske unije.

Porabska cerkev

Vse do izteka 80. let 20. stoletja je imela porabska cerkev pomembno vlogo pri ohranjanju slovenskega jezika. Bila so obdobja, ko se je izven polja zasebnega, torej doma, slovenski jezik v Porabju uporabljal in ohranjal skoraj le še v cerkvi, pri verskem bogoslužju in pri spremljevalnih versko-kulturnih dejavnostih. In bili so duhovniki, ki so med porabskimi Slovenci poleg Božje besede širili tudi narodnostno kulturo in splošno omiko. Po smrti legendarnega gornjeseniškega župnika Janoša Kūharja leta 1987 pa porabski Slovenci poldrugo desetletje niso imeli svojega duhovnika, ki bi maševal v slovenskem jeziku. V času, ko je sombotelska škofija kakor da pozabila na svoje slovenske vernike v Porabju, je po »diplomatskih«
prizadevanjih mariborske škofije in s pristankom madžarskega župnika hodil na Gornji Senik volontersko maševat upokojeni župnik Ivan Camplin iz sosednjega Martinja v Sloveniji. Tako vsaj v gornjeseniški cerkvi v 90. letih 20. stol. slovenska beseda ni povsem utihnila. Šele na začetku tega stoletja so na Gornjem Seniku dobili slovenskega duhovnika, ki je do letošnjega leta opravlja versko obredje tudi v slovenskem jeziku. Do leta 2008 sta bili v Porabju dve župniji, gornjeseniška in števanovska, po cerkvenoupravni reorganizaciji pa imajo porabski kraji (razen Slovenske vasi, ki spada v monoštrsko župnijo) eno, gornjeseniško župnijo.

Porabska kultura

Stebri kulturnega delovanja porabskih Slovencev so zborovsko petje in ljudski ples, gledališka dejavnost in književno ustvarjanje.

Skupine, ki gojijo porabsko ljudsko pesem in ples, so naslednje:

- Folklorna skupina Zveze Slovencev Gornji Senik,
- Folklorna skupina Zveze Slovencev na Madžarskem Sakalovci,
- Mešani pevski zbor Avgust Pavel Zveze Slovencev Gornji Senik,
- Komorni zbor Zveze Slovencev na Madžarskem Monošter,
- pevska skupina Sombotelske spominčice Slovenskega kulturnega društva Avgust Pavel iz Sombotela,
- Ljudski pevci Zveze Slovencev Gornji Senik,
- Ljudske pevke Zveze Slovencev na Madžarskem Monošter,
- Ljudske pevke Zveze Slovencev na Madžarskem Števanovci.

Gledališka ustvarjalnost v obliki ljudskega in šolskega odra ima v Porabju večdesetletno tradicijo. Njeni začetki segajo v petdeseta leta 20. stol., ko so šolske dramske skupine in odrasli gledališčniki najprej uprizarjali dramatizacije porabskih ljudskih običajev, nato pa tudi zahtevnejša dramska besedila. Poleg splošno kulturne je imela ta gledališka dejavnost tudi narodnostni pomen: pripomogla je k ohranitvi materinščine porabskih Slovencev, hkrati pa jo je s tekstovnimi adaptacijami in odrskimi inscenacijami kultivirala.

Podobno poslanstvo porabsko gledališče opravlja tudi po letu 1990. Na začetku tega obdobja sta gledališko sceno zaznamovali predvsem **Lutkovna skupina Gornji Senik**, v kateri se je zvrstilo več generacij otrok, in odrasla gledališka skupina **Gledališka držina Nindrik-indrik**. Obe sta bili priljubljeni pri porabski publiki in zaradi strokovnega vodstva uspešni tudi na lutkarskih in gledaliških srečanjih v Sloveniji.

Danes ustvarjajo gledališko sceno v Porabju štiri skupine:

Števanovska gledališka skupina **Veseli pajdaši** deluje od leta 2000 in svoj program gradi na žanru lahkotne komedije. Nastopa v Porabju in med rojaki drugod po Madžarskem, tudi Sloveniji, zlasti v sosednjem Prekmurju. V zadnjih letih uspešno sodelujejo tudi na srečanjih narodnostnih gledaliških skupin v Budimpešti in na gledaliških revijah v Sloveniji.

Gledališka skupina **Duo Fodor** je naslednica skupine Nindrik-Indrik. Tudi njen repertoar so lahkotne komedije v porabščini.

Otroška gledališka skupina **Seničke zvezdice** deluje na Osnovni šoli Gornji Senik. Ustanovljena je bila leta 2006 in vsako leto pripravi po eno predstavo.

Mlado porabsko gledališče deluje na monoštrski gimnaziji od leta 2005. Tudi ono se vsako leto predstavi občinstvu z novo gledališko igro.

Slovstvena ustvarjalnost je tisto kulturno polje, v katerem so se porabske duhovne energije še posebej opazno izrazile. Že v obdobju, ko sta današnje Prekmurje in Porabje tvorila enovit slovenski kulturni prostor med Rabo in Muro, so v Porabju živeči avtorji soustvarjali t.i. prekmursko slovstvo. Med njimi sta najbolj znana Jožef Košič in Avgust Pavel. V novejšem času pa so prepoznavnejši literarni opus ustvarili ljudska pisatelja Irena Barber in Karel Holec ter jezikoslovec, publicist in pisatelj Francek Mukič.

Irena Barber (1939-2006) je glavno svojega pripovednega opusa ustvarila in objavila po letu 1990. Njene v porabščini pisane in realistično zasnovane kratke zgodbe so izšle v dveh knjigah, *Trnova paut* (1993) in *Življenje je kratko* (1998). V njih pisateljica tematizira ključne družbeno-zgodovinske, socialne in eksistencialne pretrese, ki so jih porabski Slovenci doživljali v letih po 2. svetovni vojni, tako da je njena pripoved široka panoramska podoba polpreteklega in sodobnega porabskega življenja.

Karel Holec prav tako kot Barberjeva ustvarja v porabskem narečju in tudi njegove kratke zgodbe so snovno tesno vezane na porabsko življenje. Fokusira se na drobne pripetljaje v porabskem vaškem svetu, konkretno v Andovcih, od koder izhaja. V kratkih zgodbah slika vaško okolje, odtrgano od sodobnih družbenih tokov, ter njegove posebnosti in posebnosti. »Literarno poročilo« o njih je podal leta 2003 v knjigi *Andovske zgodbe/Andovske prpovejsti*.

Francek Mukič je leta 1982 pri celjski Mohorjevi družbi objavil povest *Poteptani češnjevi cvetovi*, nakar se je za dobri dve desetletji posvetil uredniškemu, publicističnemu in jezikoslovnemu delu. Še zlasti uspešno je bilo slednje, saj pripravil in izdal za porabske Slovence in tudi za slovensko jezikoslovje pomembna dela *Madžarsko-slovenski frazeološki slovar/Magyar-szlovén frazeológiai szótár* (1993), *Slovenska slovnica/Szlovén nyelvkönyv* (1997), *Spoznavanje slovenstva* (2002) in *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar* (2005). Svoje literarno ustvarjanje je dopolnil z romanom *Črnošolec*, ki je leta 2005 najprej izšel v porabski inačici (*Garaboncijaš*), čez dve leti pa še v knjižni slovenščini. Z njim je ustvaril širok literarni presek porabskega življenja, ki upravičeno nosi literarnozgodovinsko oznako prvi slovenski roman iz Porabja in o Porabju.

Porabske starožitnosti

Neprijazne zgodovinske razmere, še zlasti po prvi svetovni vojni in v obdobju železne zavese, so Porabje pretvorile v odročno in zaprto pokrajino, iz katere so se ljudje predvsem izseljevali. Ta okoliščina pa je hkrati omogočila, da so se tod ohranile številne jezikovne in folklorne starožitnosti, ki so jih v drugih slovenskih pokrajinah prekrili sodobni življenjski običaji in navade. Tako so npr. v porabščini kot posebnem prekmurskem podnarečju ohranjeni nekateri stari glasovni in oblikovni pojavi (v svojih dialektoloških študijah jih je opisala dr. Zinka Zorko), med folklornimi starožitnostmi pa še zlasti izstopajo ljudsko slovstvo ter ljudski prazniki in običaji, kot so borovo gostüvanje, podarájski običaj, pozvačinstvo in koledništvo.

Borovo gostüvanje je parodija poroke. Pripravijo ga v vasi, v kateri se preteklo leto ni nihče poročil. Uprizarjati ga smejo le v času med novim letom in pustnim torkom. Borovo gostüvanje se začne v zgodnjih jutranjih urah. Vaščani se zberejo na dogovorjenem mestu in »nevesto« v povorki pospremijo do bora, ki ga posekajo. V spremstvu pustnih šem in zganjanjem norčij nato neporočeni fantje in dekleta bor odvedejo na izhodiščno mesto. Pri tem morajo biti pozorni na obiskovalce iz sosednjih vasi, da jim bora ne ukradejo, ker morajo sicer plačati zanj odkupnino. Na boru, ki predstavlja rodovitnost, sedita fant in dekle, opravljena kot ženin (mladoženec) in nevesta (borova sneja). Sledi šaljiva poroka s številnimi obrednimi liki, njej pa rajanje in veseljačenje. Po šaljivi poroki bor prodajo na dražbi.

Podaráj je ljudski običaj, ko nevesta po drugem oklicu gre od hiše do hiše po darove (po daráj). Pri tem jo spremlja krstna ali birmanska botra ali starejša sorodnica. Pred 2. svet. vojno so se v nevestini beli ali pisani ruti najpogosteje znašli predivo in jajca, pozneje jajca in de-nar, v novejšem času ljudje dajejo le denar. Nekoč naj bi šega pomagala blažiti ekonomske težave ob poroki, danes pa ima družabno (povezovalno) vlogo.

S poroko je povezano tudi vabljenje na svatbo. Zanj je zadolžen **pozvačín**. Ko se odpravi na pot, nosi v roki različno okrašeno trnovo palico, klobuk je ozaljšan z rožmarinom ali asparagusom, ob pasu ima eno čutaro z vinom in drugo s prosom. Iz obeh ponuja med potjo in v hišah, od koder vabi v svate. Pri tem obnavlja stare besedilne obrazce iz t.i. svatovskih knjig.

Praznično leto porabskih Slovencev zaznamujejo tudi številni obhodniki ali koledniki, npr. Miklavževi (6. december), Lucijini (13. december), božični, trikraljevski (6. januar) in Gregorjevi (12. marec). **Božični koledniki**, ki so v osrednji Sloveniji prenehali s svojimi obhodi že v 19. stoletju, npr. v Števanovcih še obiskujejo ljudi. Trije 10- do 14-letni fantje, oblečeni v na-obe obrnjene stare suknjiče in hlače, pokriti z velikimi moškimi klobuki ali kučmami in obuti v škornje, med Lucijinim dnem in božičem hodijo od hiše do hiše. Eden od njih nosi jaslice in jih pokaže domačim, ki mu ponudijo darove.

Domišljijo porabskih Slovencev so burila tudi številna bajeslovna, pravljíčna in vražna bitja. O tem pričajo ne le mnoge ljudske pripovedke, pravljíce in pesmi o *čaralícáh* ali *cómprnicáh* (čarovnicah), *črne šóule dijákíh* (črnošolcih), vilah, hišnih kačah itn., ampak tudi številne fraze, pregovori in reki v bogatem porabskem besedišču. Tako npr. na starega slovanskega boga bliska in groma spominja besedna zveza *Parün je vdaro* (Strela je udarila), *Aj parün f tebé vdari* (Strela naj te udari) ali pa poimenovanje *parünovo péрге* za rastlino netresko.